

יחי המלך

קונטרס שבועי בענייני גאולה ומשיח

משיחות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א מליובאוויטש

גליון תתפח

ערב-שבת-קודש פ' שלח, ט"ו סיון ה'תשע"א

יוצא לאור על-ידי

תלמידי ה'קבוצה', 'חיילי בית דוד' - בית משיח 770

במסגרת אגודת חסידי חב"ד באה"ק, תחת נשיאות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א

שישים ואחת שנה לנשיאות כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שליט"א וק"ט שנה להולדתו

יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד

מוקדש

לכ"ק אדמו"ר שליט"א

מלך המשיח

מהרה יגלה אכ"ר

המרא דאתרא דשכונת קראון הייטס

"כאן צוה ה' את הברכה"

"אביר שבאבירים"

הרה"ג הרה"ח התמים הר"ר יהודה קלמן ע"ה

ב"ר אברהם יהושע ע"ה

מארלאו

נפטר ביום כ"ף סיון ה'תש"ס

ת. נ. צ. ב. ה.

ולזכות

זוגתו "אשת חבר" מרת ח' בת רבקה תח'ל

לאריכות ימים ושנים טובות מתוך בריאות הנכונה

עד ביאת גואל צדק

נדפס ע"י

הרה"ת ר' אליעזר זוגתו מרת צירל רחל

ומשפחתם שיחיו טורין

*

לעילוי נשמת

ר' נתנאל ב"ר אפרים ע"ה נסים

נפטר ביום ט"ז סיון ה'תשס"ה

ת. נ. צ. ב. ה.

ולזכות

זוגתו מרת דבורה תח"י נסים

לאורך ימים ושנים טובות עד ביאת

גואל צדק, ומתוך בריאות הנכונה

נדפס ע"י ילדיהם

ר' עמוס זוגתו מרת רישא שיחיו נסים

ר' אפרים זוגתו מרת מריטה שיחיו נסים

ר' דוד זוגתו מרת אורה שיחיו בורק

נדפס לעילוי נשמת ר' אורי אהרן יואל ב"ר יוסף אר' לייב זיל ופאולין רות ב"ר יצחק ע"ה

ולעני ר' יוסף אר' לייב ב"ר משה באר זוג מרת חשוא ב"ר נטע אורי הכהן ע"ה

ולעני ר' מאיר ב"ר צבי ע"ה ולעני יוסף ב"ר אר' ע"ה

"הקיצו ורננו שוכני עפר" והם בתוכם, ולזכות כל משפחותיהם שיחיו – לשפע ברכות עד בלי די

כללי התנהגות לתל' השלוחים

בקשר עם פ' שלח ולקראת יציאתם של התלמידים השלוחים לערי השדה, הבאנו צילום נדיר (מוקטן) חלק ראשון מההגהה הא' של כ"ק אד"ש מלך המשיח על קטע משיחת ש"פ תולדות, מבה"ח וער"ח כסלו ה'תשד"מ (נדפס בלקו"ש חכ"ה ע' 344 ואילך, ובלה"ק ב'התועדויות' תשד"מ ח"ג ע' 524 ואילך)

להלן פענוח הצילום כפי שנדפס בלקו"ש שם (הכתי"ק בא בהדגשה):

א. בהמשך להוראה הנ"ל דערפון וואָס "שליח" איז נאָר בגימטריא (בהעלם) "שמח", אַז מ'דאַרף זיין זהיר בהשליחות צו זיך פירן בדרכי נועם ובדרכי שלום און ניט פירן מחלוקת וכו' – איז אַזוי אויך, כפשוט, בנוגע צו די בחורים אָדער יונגע-לייט וועלכע מ'האַט געשיקט אַלס שלוחים מהכא להתם למקום שני, אָדער ממקום שני להכא בכדי לערנען אין אַ ישיבה אָדער אין אַ כולל:

מ'האַט זיי געשיקט אַלס שלוחים צו זיין תלמידים אָדער חברי הכולל און "נרות להאיר" (ווי מ'האַט מדגיש געווען בתחלת שליחותם) . . ניט צו זיין מנהלים. און וויבאלד אַז מ'האַט זיי אויסגעקליבן אַלס שלוחים, באַווייזט עס אַז זיי זיינען פון די מובחרים ומשובחים שבתלמידים, און מ'האַט זיכער אָפגעשאַצט אַז זיי קענען אויספירן שליחותם (ווייל "איני מבקש כו' אלא לפי כחן").

במילא האָט כלל קיין אָרט ניט אַז זיי זאָלן זיך מישן אין הנהלת הישיבה (דער – ראש ישיבה וכיו"ב) אָדער הנהלת הכולל דאָרטן, און זאָגן דיעות ווער זאָל אָנפירן און ווער ניט, עאכו"כ פראווען אימעצן אַראַפּוואַרפן, ובכלל – אי שימת לב להנהלה ולהסדרים, בויטשען זיך און פירן קליינע מחלוקת'ן וכיו"ב!

פשיטא אַז אויף דעם זיינען זיי ניט שלוח **ואדרבא**, במילא אויב זיי טוען דאָס, זיינען זיי משנה מרצון המשלח (**ועד – להפכו**), ווערן זיי אויס שלוחים. . . !

– וואָס דאָס איז (אויך) מיוסד אויף דעם שיחה פון דעם רבי'ן (מהורש"ב) נ"ע (שוין געדרוקט אין "תורת שלום") וועגן אור המשפיע ואור המקבל וכו' (נאָר ווי עס ווייזט אויס **זיינען דאָרטן פארצייכנט די רייד בקיצור, אָבער דער תוכן – איז דער יסוד פון וואָס מ'רעדט איצטער**).

ובפרט אַז איצטער איז אַ צייט, ווען מ'וויל און מ'דאַרף ברענגען משיח צדקנו וואָס שנעלער, **ובמילא** – אויף טאָן דוקא אין אהבת ישראל ואחדות ישראל, און ניט ח"ו דער היפך דערפון, וואָס איז אַ סיבה אויף דעם גלות.

ב. דעריבער זאָגט מען ובכל לשון של בקשה, צו די בחורים אָדער כולל יונגע-לייט וועלכע געפינען זיך בשליחות מהכא להתם אָדער מהתם להכא:

זייער שליחות במקום עתה איז צו לערנען תורה און צו זיין "נרות להאיר", ניט צומישן זיך אין הנהלת הישיבה והמוסדות.

אויב אַ בחור (אַ שליח) האָט אַ טענה קעגן דעם ראש ישיבה וכיו"ב, ולדעתו קומט אויס

כך אי אפשר להביא את המשיח

- שכאשר שומעים משהו, מוציאים את ה"שולחן-ערוך" וניגשים למורה הוראה לשאול פשט ב"כאר היטב" - האם זה לא סתירה למה ששמעו

- דרושה התקשרות וקבלת עול, וצריכים לציית ל"רבנן" ללא שום חשבונות. ענינו של יוצא צבא - שאין לו חשבונות כלל, עבורו שום מציאות אינה קיימת, מלבד המפקד והוראותיו ● כששומעים הוראה מנשיא הדור, אין מה להתבונן, להתייעץ ולעיין בספרים - צריכים לעשות מה שאומרים ● משיחת ש"פ שמיני ה'תשח"י - בלתי מוגה תרגום חפשי ללשון הקודש - בעריכת מערכת "יחי המלך"*

יותר מכ"ה פרסאות - השיבו קצת מן התלמידים: אנו מרוצים מכך, וקצת מן התלמידים השיבו ואמרו: נלך מקודם ונודיע לנשותינו - וכלשון הש"ס³: "איזיל . . ואימליך בדביתהו" (ועצם הענין כבר לא הי' פלא בעיניהם על האריז"ל שיוכלו להגיע, אלא שרצו לבקש רשות "דביתהו" שלא לשבות שבת בביתם) - כיון שאמרו נלך מקודם לבתינו נתחדד הרב חרדה גדולה והכה כף אל כף ואמר: אוי לנו שלא היה בנו זכות להגאל, שאלמלא הייתם כולכם משיבים לי פה אחד שאתם רוצים לילך בשמחה גדולה תיכף היו נגאלים כל ישראל, שענתה היתה השעה עומדת להגאל, ומתוך שמאנתם בדבר חזר

א. בספר שבחי האריז"ל ושבחי הרב חיים ויטל ז"ל (אשר חלק גדול מהסיפורים שם מופיעים גם בכתבי האריז"ל), מסופר בתחלתו:

"פעם אחת בערב שבת סמוך להכנסת כלה יצא עם תלמידיו חוץ לעיר צפת . . כדי לקבל השבת (כפי שהסדר ע"פ קבלה² - לצאת לשדה לקבל פני שבת מלכתא) . . ובתוך שהיו משוררים אמר הרב לתלמידיו: חברי רצונכם שנלך לירושלים קודם השבת ונעשה שבת בירושלים? - וירושלים היא רחוקה מצפת

(* מובאת בזה בקשר עם ענין השליחות המדובר בפרשת שלח, והחסרון בהתקשרות למשה רבינו. המו"ל. 1) ע' ג.

(2) ראה פע"ח שער הכוונות ענין קבלת שבת דרוש א. מג"א (וכנה"ג) הל' שבת סי' רסב ס"ג. ס' מנהגי האר"י - פתורא דאבא - ענין קבלת שבת אות יז.

(3) ברכות כז, ב. וראה ג"כ ירוש' ברכות פ"ח ה"ו: א"ל נמלך גו בייתא.

הגלות לאיתנו בעו"ה".

ב. והנה, סיפור זה הרי הוא חלק מהתורה⁴, ובמילא, הוראה בעבודתינו⁵.

ולכאורה קשה, כיצד יתכן שענין ד"איזיל ואמליך בדביתו" יהוה סתירה להבאת הגאולה?

– הרי על פי תורה צריך להיות "אמליך בדביתו" בנוגע למילי דעלמא, ובפרט ענין של שבת, שכל ענינם של נרות שבת הם בשביל השלום שבין איש לאשתו⁶, וישנם כמה עניני חיוב בשבת שבין איש לאשתו, וא"כ, מדוע ענין שהוא לגמרי על פי תורה ומבוסס על השו"ע – יעכב את הגאולה?

ג. ע"פ נגלה הביאור הוא:

הגמרא אומרת⁷ "במילתא דרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן", כלומר, קודם כל צריכים לעשות מה שרבנן אומרים, ואחר כך אפשר לשאול.

ולכאורה, אם יתכן ענין ד"מותבינן" – איך "עבדינן עובדא"?

אך הענין הוא, צריכים לדעת ש"רבנן" הם למדנים גדולים ואפשר לסמוך עליהם. ומה שיש לו קושיא, הרי זה רק בגלל שחסרה אצלו היגיעה האמיתית בתורה, וכאשר תהי' לו היגיעה האמיתית, והוא יזכה, יוכח שהדין הוא כפי ש"רבנן" אמרו⁸.

ובנידון-דידן: כאשר שמעו הוראה מהאריז"ל שהי' גאון גדול גם בנגלה (כדאיתא

(4) ראה זח"ג קנב, א. מכתבי תורה להראגוצ'בי מכתב צט.

(5) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. ס' השרשים שלו ערך ירה. גו"א ר"פ בראשית. זח"ג נב, ב.

(6) שבת כג, ב. רמב"ם בסיום הל' חנוכה. שו"ע אדה"ז אור"ח ר"ס רסג.

(7) עירובין סז, א.

(7*) ראה עוד פירוש (ע"ד הצחות) בגמרא זו בשיחות קודש תשי"ז (הוצאת תשמ"ו) ע' 23 (ובלה"ק בתו"מ התוועדות ח"ח ע' 56).

בלקוטי תורה (ובטהמ"צ) להרח"ו⁸) – יכלו לדעת ("האט מען געמעגט וויסן") שאפשר לסמוך עליו שלא ישלם חס ושלום בעשיית ענין שהוא היפך ההלכה.

ד. ובפנימיות הענינים:

החשבון הוא אמנם חשבון אך למלחמה אינו שייך.

אי אפשר להביא את משיח באופן כזה – שכששומעים משהו ("א וואָרט"), מוציאים את ה"שולחן-ערוך" וניגשים למורה הוראה לשאול פשט ב"באר היטב" – האם זה לא סתירה למה ששמעו. לא באופן כזה יכולים להביא משיח.

דרושה התקשרות וקבלת עול, וצריכים לציית ל"רבנן" ללא חשבונות כלל. ענינו של יוצא צבא – שאין לו חשבונות כלל, עבורו שום מציאות אינה קיימת, מלבד המפקד והוראותיו.

ובאם הוא מפפק ח"ו בדברי רבו⁹, הרי זה מורה שחסר בהתקשרות, וכחסר בהתקשרות חסר במילא באחדות, בה"כולנו כאחד"¹⁰, ובמילא חסר גם בהתיבות שקודם לכן; וכנ"ל¹¹, שבענינים שנמסרו ל"רבנן" דרושה קודם כל התקשרות וקבלת עול ("עבדינן עובדא והדר מותבינן").

ה. אותו דבר מוצאים גם אצל שבט לוי:

כאשר משה רבינו אמר "מי לה' אלי"¹², אזי "ויאספו אליו כל בני לוי"¹² וצייתו להוראות משה – "הרגו גו"¹³ ו"האומר לאביו

(8) פ' ואתחנן.

(9) ראה סנהדרין קי, א. מדרש תנחומא פ' קרח פ"י. רמב"ם הל' ת"ת פ"ח ה"א.

(10) נוסח ברכת "שים שלום" בתפילת העמידה. וראה תניא פל"ב.

(11) ס"ג.

(12) תשא לב, כו.

(13) שם, כז.

נשי ישראל בזמן הזה פועלות על פי נשיא דורנו

ובפשטות – ביאת משיח צדקנו תיכף ומיד, "משיח נאו", ובזריזות הכי גדולה – "עם ענני שמיא",

אשר יוציא את כל בני" מהגלות, "בנערינו ובזקנינו גו' בבנינו ובבנותינו", עד שאפילו יהודי אחד לא ישאר בגלות ח"ו, "שלימות העם",

וכולם יחדיו הולכים לארצנו הקדושה – בדוגמת נשי ישראל בדור ההוא שהיו מחבבות את הארץ, ולא הושפעו כלל ממה שאמרו אחרים, בשמעם לדברי כלב ויהושע, גדולי ישראל בדור ההוא, ודוגמתם – גדולי ישראל בכל הדורות, ובזמן הזה – נשיא דורנו.

(משיחת כ"ב סיון, למסיימות ומדריכות, ה'תשמ"ה - בלתי מוגה)

שאלה שישאלו את משיח צדקנו

ויה"ד שבקרוב ממש נזכה לקיום היעוד "והיו מלכים אומניך ושרותיהם מניקותיך", ובאופן שלכל יהודי יהיו "ב' אלפים וח' מאות עבדים", כמ"ש (זכרי' ח, כג) "כה אמר ה' צבאות בימים ההמה אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי גו", "עשרה אנשים משבעים משפחות הרי שבע מאות לכל כנף וכנף, הרי לארבע כנפות הטלית אלפיים ושמונה מאות" (פרש"י עה"פ), וכמבואר בגמרא (שבת לב, ב) שענין זה בא בתור שכר על קיום מצות ציצית, שאודותי' מדובר בסיום פרשתנו.

וכאשר יהודי ישאל: מה יעשה עם אלפיים ושמונה מאות עבדים – הרי זה עתה יצא מהגלות, ובזמן הגלות לא הי' לו אפילו עבד אחד, וא"כ, מה יעשה עם אלפיים ושמונה מאות עבדים?! לכאורה, הרי זה "לבטלה", כי אין לו במה להעסיק את כל העבדים, ואין לו אפילו פנאי לזה, כי הוא צריך ללמוד תורתו של משיח!?! – הנה שאלה זו תהי' בין השאלות שישאלו את משיח צדקנו, והוא יתרצה!

(משיחת ש"פ שלז, מבה"ח תמוז ה'תשמ"ב - בלתי מוגה)

מוקדש לעילוי נשמת

הרה"ג הרה"ח ר' חיים משה יהודה בהר"ר ירמיהו הכהן ולאח ע"ה בלוי

מו"ל כת"י הראשונים, רב בית כנסת ומנהיג רוחני במשך יובל שנים, וזיכה אלפים במצוות תפילין ומוזזה נפטר ג' אייר ה'תשס"ג, לסדר "אמור אל הכהנים"

ולע"נ זוגתו הרבנית חנה חיי' הנה בת ר' מאיר שמריהו ורחל – נפטרה י"ג כסלו ה'תשמ"ג

יה"ד שתיכף ומיד יקיים היעוד "הקיצו ורגנו שוכני עפר" והם בתוכם, בגאולה האמיתית והשלימה

– אבל הוא אוהז הרבה אחרי ראשית העבודה, שהרי עוסק כבר עשרות שנים בעבודה, ובמילא יכול להרשות לעצמו לערב את שכלו בענינים של תורה ומצות (וכנ"ל הרי זה שכל דקדושה), ואדרבה, זה יוסיף לו תענוג בתורה ומצות.

אומרים לו שצריך להיות "ויהס כלב"³³, ענין השתיקה והביטול, למסור את עצמו ("זיך אוועקלייגן"), רק לשמוע מה שאומרים לו ולציית.

ומה שיש לו קושיא ומגמרא (בדוגמת הענין ד"תעלי לרקיע", שהוא דבר הנמנע ע"פ תורה), אזי מסתמא יכול מישהו אחר לתרץ לו אותה, והעיקר – הקושיא לא צריכה לשנות כלל, עליו לעשות זאת בקבלת עול, כפי שרבא אמר⁴³ "תומת ישרים תנחם"⁴⁴ שזהו הענין דקבלת עול שלמעלה מטעם ודעת. ואע"פ שענינו של משה הוא הבנה והשגה, שהרי התורה ש"נקראת על שמו"⁴⁵, ענינה הבנה והשגה כמ"ש⁴⁶ "כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני וגו'", אעפ"כ אומר המדרש⁴⁷ ש"פתי יאמין לכל דבר – זה משה רבינו", ולכאורה כאשר מחפש המדרש מיהו פתי, לא מצא מישהו אחר מלבד משה? אלא כיון שענינו של משה הוא קבלת עול, קורא לו המדרש בשם פתי.

ועד"ז גם ה' אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר⁴⁸, כיון שידע שזהו רצון העליון, הוא מסר את עצמו לגמרי ונעמד בסכנה, כדי למלא (אוסיפירען") את הרצון העליון.

ז. וכאן רואים הוראה נוספת: הרבי העמיד בסכנה לא רק את עצמו, אלא גם יהודי שני, עד שהיו כמה שאכן נשלחו לארץ גזירה (ואחדים מהם נמצאים עכשיו כאן בהתוועדות), ולכאורה אינו מובן: מילא על עצמו הוא בעל-הבית, אבל כיצד יכול להעמיד בסכנה יהודי אחר?

אלא זאת רואים ממעשה המרגלים, שזאת היתה טענתם כנ"ל – שמילא על עצמם היו מוותרים, אך כיצד יכולים לשאת באחריות של כל בני ישראל? ואעפ"כ לא היתה זו טענה ראוי' ומזה נשתלשל חטא המרגלים.

והטעם לזה הוא: כאשר יודעים שזהו רצון העליון, לא צריכים לערוך שום חשבונות, לא בנוגע לעצמו ולא בנוגע לשני⁴⁹ (וכאשר לא עושים חשבונות כלל, ישנם הכחות ומצליחים במילוי השליחות כנ"ל).

(משיחות ש"פ שלח, מבה"ז תמוז ה'תשכ"ו – בלתי מוגה)

(43) שבת פח, סע"א ואילך.
 (44) משלי יא, ג.
 (45) מכלתא בשלח טו, א; שמו"ר פ"ל, ד – ע"פ מלאכי ג, כב.
 (46) ואתחנן ד, ו.
 (47) שמו"ר רפ"ג. וראה הביאור בזה בסה"מ מלוקט ח"א ע' שנו.
 (48) ראה בתחלת ההתוועדות ב"שיחות קודש" תשכ"ו ע' 478.
 (49) להעיר מהרמב"ם ה' מלכים ספ"ז: ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא כו' – אף שעליהם נאמר הוא אמר ויהי הוא ציווה ויעמוד (שבת קנב, א), שעד"ז הוא גם במלחמה רוחנית (תניא פמ"ט). [מלקו"ש שבתחלת השיחה הערה 53].

ולאמו גו"¹⁴.

ולכאורה תמוה הדבר: הרי רק עכשיו באו ממתן-תורה, זה-עתה שמעו שהקב"ה אמר בעשרת הדברות "כבד את אביך ואת אמך"¹⁵ – ושבט לוי הרי היו שלמים בכל התרי"ג מצות¹⁶ ולא חטאו – ואם-כן, איך אפשר לציית לפקודה כזו?

אלא הם ידעו שכל דברי משה מתאימים לציווי התורה, ומצד מסירותם ("איבערגעגעבנקייט") למשה רבינו, מקבל התורה הראשון¹⁷, לא חישוב שום חשבונות, הם ידעו רק דבר אחד: צריך לעשות מה שמשה מצוה¹⁸!

ו. הוראה זו אנו למדים גם מהכתוב¹⁹ "ויסע משה את ישראל מים סוף גו' אל מדבר שור" (וכפרש"י עה"פ שבנ"י רצו להשאר בביזת הים ומשה רבינו "הסיען בעל כרחם"):

ללא הבט על רצונם להשאר בביזת הים, עשו בני" כפי שמשה ציווה, למרות שיכלו לעשות חשבונות האם מותר לעזוב ולפרוש מה"נגילה ונשמחה בו"²⁰ וללכת למדבר "נחש שרף ועקרב וצמאון אשר אין בו מים"²¹, ובפרט שכל הדרכים בחזקת סכנה²² והתורה עצמה פוסקת שזו סכנה – מכל-מקום, הם לא ערבו חשבונות אלו, בידועם שאפשר לסמוך על משה רבינו ולעשות כהוראתו.

(14) ברכה לג, ט וראה ספרי, ורש"י עה"פ.
 (15) יתרו כ, יב.
 (16) חגיגה ו, ב. יומא טו, ב. ספרי ברכה לג, ט. וראה רמב"ם הל' ע"ז פ"א ה"ג.
 (17) אבות פ"א מ"א.
 (18) ראה יל"ש עה"פ מטות לא, ב (רמז תשפה).
 (19) בשלח טו, כב.
 (20) ל' הכתוב – תהלים קיח, כד. וראה זח"ב (ס, א), שלא רצו ללכת מצד גילוי שכינה שהי' שם.
 (21) עקב ח, טו. וראה מכלתא עה"פ בשלח שם: היאך אנו יוצאין במדבר כו'.
 (22) ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד. קה"ר פ"ג, ב.

ז. כך גם בכל דור ודור, כאשר שומעים הוראה מנשיא הדור – "אתפשטותא דמשה בכל דרא"²³, אין מה להתבונן, להתייעץ ("מיישב זיין זיך") ולעיין בספרים – אלא צריכים לעשות מה שאומרים.

וכשם שעשו זאת כבר תלמידי התמימים – כשהרבי אמר להם לנסוע לערי השדה, הם לא התייעצו עם האבא או עם החותן והחותנת, וגם לא ערכו חשבונות שכאשר ילמדו יותר זמן בישיבה יתוסף בידעתם – כיון שידעו שהם חיללים, ולחייל אין שום ענין חוץ ממילוי פקודת המפקד.

הקב"ה הרי לא נשאר "בעל חוב" כלל²⁴, ובגלל המסירה ונתניה שלהם לרבי הצליחו בשליחותם וגרמו נחת-רוח לרבי, זאת בנוסף להצלחה בעניניהם הפרטיים, בין בגשמיות ובין ברוחניות.

כל זה לא יותר מ"מידה כנגד מידה"²⁵, והרי ברכתו של הקב"ה היא "כמה פעמים ככה"²⁶, וגם זה יתגלה בקרוב כש"הקיצו ורננו שוכני עפר"²⁷ והוא – הרבי – בראשם, ויוליך את כולנו, ותלמידי התמימים שהתמסרו להוראותיו בראש, לקראת משיח צדקנו במהרה בימינו.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א ציוה שהתמימים שנסעו לערי השדה בשליחותו של כ"ק אדמו"ר נ"ע (אשר כמה מהם נוכחו בעת ההתוועדות) יאמרו לחיים וינגנו ניגון].

ח. למרות כהנ"ל, נשאר האריז"ל לקבל את השבת יחד עם אותם תלמידים שאמרו "איזיל

(23) תקו"ז ת"ס"ט (קייב, ב. קיד, א).
 (24) אג"ק אדמו"ר מוהרי"צ ח"ו ע' רנה. "היום יום" – כ"ח אלול.
 (25) סוטה ח, ב. ט, ב – במשנה. ושי"נ. פס"ז עה"פ שמות ג, ו.
 (26) היינו באיכות ובכמות, ולהעיר ממחז"ל דמדה טובה מרובה כו' ת"ק פעמים (תוספתא סוטה רפ"ד). אגה"ק ס"ח: דלכאורה זו אינה מן המדה כו'.
 (27) ישעי' כו, יט.

ליכות הרה"ת ר' מנחם מענדל הלוי וזוג' מרת נחמה פייגא שיחי וילדיהם: שולמית ובעלה הרה"ת דוד הלוי ובניהם: נתן הלוי ויוסף יצחק הלוי ש"י לאבקובסקי מאיר שלמה הלוי, חנה שרה, לוי יצחק הלוי וחיה מוסיא שיחי שגלוב

ואמליך בדביתוהו, וגם אחר-כך למד איתם והם נשאר תלמידי.

הגם שלא הי' ביכולתם להביא משיח מצד העדר ההתקשרות, מכל-מקום הוא למד איתם ענינים שהם כלים להם לפי ערכם, אשר באמצעותם יוכל להעלותם בהדרגה לדרגה נעלית יותר.

ואדרבה, מצד זה גופא ראה האריז"ל את גודל הרחמנות עליהם, שבגלל זה עליו להשאיר ללמוד איתם ולהדריך.

ואותו הדבר הוא גם ביוצא צבא, כפי שדובר קודם²⁸ ש"כל היוצא למלחמת בית דוד"²⁹ צריך לכתוב "גט כריתות" לכל עניני העולם, ואם אינו עושה זאת, כלומר, שמציאות כל-שהיא עדיין תופסת אצלו מקום – הרי הוא בכלל "הירא ורך הלבב" שעליו נאמר³⁰ "ילך וישוב לביתו!" ומכל-מקום, אין הכוונה ש"ילך וישוב לביתו" לישון, אלא שיעשה שם על-כל-פנים את הוראות המפקד; ו"מצוה גוררת מצוה"³¹ – עיי"ז הוא יתעלה במשך הזמן ויהפוך למקושר באמת עד שיזכה להיות מהיוצאים למלחמת בית דוד ולהביא את הגאולה.

ט. בביאת המשיח הרי יבואו כל בני ישראל, גם "אובדים בארץ אשור והנידחים בארץ מצרים"³², והיות שביאת המשיח תלוי בהפצת המעיינות³³, לכן שולחים שלוחים לכל המקומות עד לאשור ומצרים, שיפיצו שם את המעיינות ויכינו גם את היהודים הללו לגאולה.

אבל מתי אפשר לשלוח שליח – כאשר

(28) ס"ג בהנחה (שיחות-קודש תשח"ע ריג).

(29) שבת נו, א.

(30) שופטים כ, ח.

(31) אבות פי"מ מ"ב. אדר"נ כה, ד. תנחומא תצא ג.

(32) ישעיה' כז, יג.

(33) אגרת הבעש"ט הידועה – נדפסה בכש"ט בתחלתו. ובכ"מ.

הוא מקושר באמת, משא"כ כשמתחיל להתיישב בדעתו, אזי אפילו אם הוא מסכים לנסוע, אך הישוב-הדעת לבד מורה שחסר אצלו בהתקשרות, ובמילא אי אפשר לשולחו לשם.

כי כאשר חסר אצלו בהתקשרות ל"משה עבדו"³⁴ ועי"ז לה³⁵, לא יודעים האם הוא ישיפע על סביבתו או ח"ו הפוך, היינו, לא רק שלא יהי' "משפיע" אלא עוד יהפוך ל"מושפע".

משא"כ כאשר השליח מקושר כדבעי, אין שום חשש מכיון שהוא קשור למעלה, וכפתגם הידוע³⁶ – "כאשר קשורים למעלה לא נופלים למטה", זאת-אומרת, אפילו אם מצד עניני עבודתו עליו ללכת "למטה", מכל-מקום אין חשש כלל שיפול או יחליק מאחר והוא קשור למעלה.

ובנידון דידן: לא השליח הולך כאן אלא המשלח! וכעין "נשתרבה אמתה"³⁷ שעיי"ז הביאו את מושיען של ישראל. אבל כשחסר בהתקשרות יש לחשוש כנ"ל.

י"ד. ובזה יובן גם מה שהאריז"ל נשאר לקבל את השבת בצפת, דלכאורה, היות ועי"ה הליכה לירושלים היתה מגיעה הגאולה – מדוע הוא נשאר בצפת, הרי הי' יכול להובילם לירושלים כשעיניהם עצומות?

והתירוץ הוא: כאשר האריז"ל ראה את התלמידים מתחילים להתיישב בדעתם, כלומר שחסר אצלם בהתקשרות, הרי במילא הליכה לירושלים לא היתה פועלת מה שצריכה לפעול.

והנה, מהאריז"ל עד עתה עברו 400 שנה, וכל עניני הגזירות כו' שעברו בני ישראל

(34) שלח יד, לא.

(35) ראה מכלתא עה"פ.

(36) סה"ש תרצ"ו ע' 95 ואילך. וראה גם "שיחות קודש" תשי"א (הוצאה החדשה) ע' 269 ס"ה.

(37) סוטה יב, ב. הובא ברש"י עה"פ שמות ב, ה.

היו עוברים את כל הנסיונות בא"י, אבל ללא הקבלת-עול – אכן לא הי' בידם לעמוד בנסיונות, כיון שרק כאשר הולכים בקבלת עול מובטחים לעמוד בכל הענינים.

ה. ע"פ הנ"ל אפשר לבאר גם מה שעל הפסוק "עלה נעלה וירשנו אותה"³³, מביא רש"י את הגמרא³⁴, שכלב אמר "אפילו בשמים, והוא אומר עשו סולמות ועלו שם, נצליח בכל דבריו".

ומקשה המהר"ל מפראג³⁵: מדוע הגמרא היתה צריכה להביא כזו דוגמא שלא שייכת ע"פ טבע, הרי זהו דבר הנמנע³⁶?

ויש להוסיף על קושייתו שגם ע"פ תורה זה נמנע, שלכן כאשר אחד אומר הרי את מקודשת לי על-מנת שתעלי לרקיע – הרי זה כלום והתנאי בטל (ומקודשת מיד)³⁷ משום שהוא דבר הנמנע, וא"כ מדוע הגמרא תופסת כזו מין מציאות? והמהר"ל מיישב זאת ע"פ דרכו.

אמנם ע"פ המבואר בחסידות אפשר לתרץ זאת, שבהביאו דוגמא כזאת רצה כלב לומר: אימתי בטוחים שיעמדו בכל הנסיונות, דוקא כאשר לא הולכים ע"פ השכל אלא רק בקבלת עול, שאפילו אם יאמרו דבר שהוא היפך השכל עד לתעלו לרקיע³⁸, ג"כ יעשו זאת, כי רק ע"י שסומכים על הקב"ה – והרי מצד הקב"ה יתכן דבר הנמנע, כיון שהוא נמנע הנמנעות, וכידוע השיטות בה³⁹ האם שייך למעלה נמנעות, וחסידות מסיקה שלמעלה הוא נמנע הנמנעות – דוקא באופן כזה אפשר להצליח⁴⁰.

ו. ההוראה מכל הנ"ל:

לכאורה יהודי יכול לטעון, היות וכל ימיו הוא מתנהג ע"פ שולחן-ערוך, עד ששכלו נהי' שכל ע"פ תורה, ואפילו רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו הם ע"פ תורה – מדוע שלא יוכל לערב את שכלו כאשר בא לקיים את רצון העליון, הרי שכלו הוא שכל דקדושה?

ע"כ ישנה ההוראה מהמרגלים: אע"פ שהם היו נשיאים, קרואי מועד אנשי שם⁴, וטענתם היתה ע"פ תורה כנ"ל, אעפ"כ, כיון שערבו את שכלם הם (אפי' דקדושה), יצא מזה אח"כ חטא המרגלים! מכיון שכאשר שומעים ממה רבינו – אשר שכניה מדברת מתוך גרונו⁴¹ – שכך צריכים לעשות, יש לעזוב את כל החשבונות, ולציית לפקודת משה.

טוען היהודי, שקבלת עול היא רק ראשית העבודה וכו'⁴², כשאוחזים בתחלת העבודה

(33) פרשתנו יג, ל.

(34) סוטה לה, א.

(35) גור ארי' פרשתנו שם.

(36) מלשון רש"י "עשו סולמות ועלו שם" מוכח, שכוונתו היא – עלי' בשמים כפשוטו. ובפרט שהרי עי"ז ממש הוא בפרש"י נח (יא, א). [שוה"ג להערה 30 בלקו"ש שבתחלת השיחה].

(37) רמב"ם הל' אישות פ"ו ה"ז (מגיטין פד, א).

(38) שזהו ענין שאינו בגדר מציאות העולם כלל [ע"פ לקו"ש שם ס"ע 89 ופנים הערה הנ"ל].

(39) ראה שו"ת הרשב"א סתי"ח. ס' החקירה לאדמו"ר

הצ"ע ע' 68. סה"מ מלוקט ח"א ע' ס.

(40) וי"ל, שמה שהזקק כלב לזה הוא – כי מכיון שראה שטענת המרגלים היא (לא רק מצד שטויעים הם ודעתם שא"א להכנס לא"י, כ"א גם) לפי שרוצים כן (וכדמוכח ממה שהשתמשו בדבר שקר בטענתם – ראה רש"י לעיל פסוק כז) הרי אפשר שימציאו עוד טענות כאלו שלא יהי' לו מה להשיב עליהם מראיות ע"פ שכל. ולכן אמר "עלה נעלה אפילו בשמים" – אף שאין לזה שום מקום בשכל [מהערה 30 בלקו"ש שם].

(41) ראה זח"א ר"ג, וזח"ב קטו, ב. זח"ג ריט, א. רלב,

א.

(42) תניא רפמ"א.

וטענתם היתה שזו "ארץ אוכלת יושבי"²³, וכמדובר פעם הפירוש בזה²⁴: כשם שמאכל נהי' דם ובשר כבשרו (של האוכל), עד"ז ארץ ישראל "אוכלת יושבי" – שיושבי' הופכים להיות בדיוק כמו הארץ, ולא רק הרגל אלא גם הראש והשכל שלו נעשים "ארץ", עד שמפסיק להיות בן-אדם ("אויס מענטש") ואינו רואה כלל את השמים.

ובהיותם נשיאי ישראל דאגו עבור כל בני ישראל; על עצמם חשבו שמסתמא יוכלו לעמוד בנסיון, ואפי' אם לא – הרי מוותרים הם על התומ"צ שלהם כדי לפעול את הרצון העליון. אך כאן דובר אודות כל בני ישראל, ועל-כן טענו שאינם יכולים לקחת על עצמם אחריות על כל בני ישראל, שלא זו בלבד שלא תהי' להם ירידה אלא שתהי' עוד עלי'.

ג. עפ"ז יובן מה שאמרו המרגלים "כי חזק הוא ממנו"²⁵, וכפי שרש"י מביא (מגמרא²⁶) שאמרו שהוא חזק כלפי מעלה, כביכול. דלכאורה כיצד יכלו לומר זאת, הרי "כשרים היו" וצדיקים היו?

והביאור הוא: שהם התכוונו ל"מעלה" הקיים בכל יהודי, היינו, הנפש האלקית "חלק אלקה ממעל ממש"²⁷, וזו היתה כוונתם, שכאשר יבואו לארץ ישראל ויתעסקו בעניינים גשמיים, אזי הנפש הבהמית תהי' "חזק הוא ממנו" – מהנפש האלקית.

וזה הי' חוט השערה שהמרגלים סטו בו, החל מהטענה דקדושה, ועד שהשתלשל מזה החטא בפועל.

ד. עפ"ז יובן מה שרש"י אומר²⁸: "להקיש הליכתן לביאתן, מה ביאתן בעצה רעה אף הליכתן בעצה רעה", דלכאורה הרי אומר ש"כשרים היו" וכו', וכיצד יתכן שהליכתן בעצה רעה?

אלא כנ"ל שטענתם היתה טענה דקדושה, הם הלכו מתוך החלטה לבדוק ולשער האם בני ישראל יעמדו בנסיונות או לא, שהרי אומרים הלואי ביאתך כצאתך²⁹; לכן אפשר לומר ש"כשרים היו" ואעפ"כ "הליכתן בעצה רעה", היות וכאשר הקב"ה מצוה לעשות משהו לא צריכים לערב את השכל העצמי ("דעם אייגענעם שכל") כדי לשער האם אפשר לעשות זאת או לא, הם היו צריכים רק לענות למשה רבינו על השאלות ששאלם, ולא להעלות השערות האם יוכלו להכנס לארץ ישראל.

ובגלל שערבו את שכלם ושיערו, לכן לאחר מעשה המרגלים אמר הקב"ה שלא יכנסו בפועל לארץ ישראל, וכאשר ניסו בכל-זאת ללכת אזי "ויכום ויכתום וגו"³⁰.

עפ"ז יובן גם מה שלמרות כל ההפלאות של דור המדבר המסופר במס' ב"ב³¹, והיו דור דעה³² וכו', הם לא יכלו להכנס לארץ ישראל, כי עי"ז שערבו את שכלם כדי להעריך את עצמם ופחדו להכנס לארץ ישראל מאחר ולא ידעו האם יוכלו לפעול את הרצון העליון, בגלל זה לבד לא יכלו להכנס לא"י, כי: אם היו הולכים בקבלת עול, בלי לערב את שכלם,

(23) פרשתנו י, לב.

(24) ראה לקו"ש חכ"ח ע' 91.

(25) שלח שם לא.

(26) סוטה לה, א.

(27) תניא רפ"ב.

(28) פרשתנו שם, כו.

(29) ראה ב"מ קז, סע"א: יציאתך . . כביאתך כו'.

(30) פרשתנו יד, מה.

(31) עג, ב – ראה לקו"ש ח"ג (ע' 50) וחכ"ג (ע' 122)

בהערה. ועוד.

(32) ראה ויק"ד פ"ט, א. במדב"ר פי"ט, ג. וש"נ.

במשך זמן זה – הכל מצד העדר ההתקשרות להאריז"ל, כי אם היתה התקשרות כדבעי, כבר מזמן היתה באה הגאולה.

יא. ההוראה מסיפור זה:

בכדי להיות מ"חיילי בית דוד" צריכים להיות שלמים בהתקשרות, ולא רק התקשרות בדיבור – "ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו"³⁸ (ברית מלשון התקשרות), אלא דרושה התקשרות בפועל; ראשית כל צריך להיות בפועל ואח"כ אפשר גם לדבר, אך בדיבורים בלבד אי אפשר לצאת עדיין ידי חובה.

ובאם חסר בהתקשרות, אזי לבד זאת שמפסיד את הטוב האמיתי אליו הי' יכול

(38) תהלים עח, לו-לז.

(39) סנהדרין לז, א – על רב זירא, ואולי כצ"ל בפנים.

(40) כ"כ בההנחה. וראה הערה הקודמת.

לבוא – הרי זה נוגע גם לכלל ישראל, כפי שהי' אצל תלמידי האריז"ל.

יב. הגמרא מספרת³⁹ שבשבבותי' דרב³⁹ היו בריוני וזכותו של רב⁴⁰ הגנה עליהם, כשנסתלקה זכותו חזרו בתשובה.

כאשר מתנהגים שלא כדבעי אזי זקוקים ללימוד זכות, ועוד ועיקר – כאשר רב מלמד עליו זכות הוא מתחיל בעצמו גם ללמד זכות על מעשיו, וזה כבר לגמרי לא מתאים מכיון שי"על כל פשעים תכסה אהבה"⁴¹...

מדוע צריכים כזה סדר – שתמיד זקוקים ללמד זכות, הרבה יותר טוב הי' שיתחילו כבר לציית, ואזי יחסכו ל"רב" עבודה, וכבר מזמן היו מביאים את הגאולה ע"י משיח צדקנו שיבוא לגאלנו במהרה בימינו.

(41) משלי י, ב.

מוקדש לעילוי נשמת ר' יהודה ב"ר צבי הירש ע"ה סטראל – נפטר ביום כ"ז אלול

ולעי"ג זוגתו טשרנא גיטל בת ר' יעקב ע"ה – נפטרה ביום ה' טבת

יה"ד שתיכף ומיד יקיים היעוד "הקיצו ורגנו שוכני עפר" והם בתוכם, בגאולה האמיתית והשלימה

נדבת בנם – יבלחט"א – הרה"ח שמואל סטראל ומשפ' שיחוי

מדור "זמן הגאולה" מוקדש

לע"ג הרה"ח הרה"ת ר' יעקב זלמן חיים בהרה"ח ר' אברהם מרדכי לוי יצחק ע"ה סעמיועלס

נלב"ע ביום כ"ג כסלו ה'תשמ"ו – ת.נ.צ.ב.ה.

ולזכות זוג' – תבלחט"א – מרת רחל תחי', ולזכות בניהם ובנותיהם: מרת בת שבע דבורה ובעלה

הרה"ת ירוחם פישל גדלי' הכהן שי' בראנשטיין, מרת גיטל מלכה ובעלה הרה"ת אברהם

ישראל שי' ביסטריצקין, הרה"ת שמואל מאיר זוג' מרת נחמה שי' סעמיועלס, הרה"ת יוסף

יצחק זוג' מרת מרים קיילא שי' סעמיועלס, וכל בני משפחתם שיחוי

לברכה והצלחה בכל המצטרך בגשמיות וברוחניות, ולקבל פני משיח צדקנו תיכף ומיד ממש

טעותם של המרגלים

תרגום חפשי ללשון הקודש - בעריכת מערכת "יחי המלך"*

א. בפרשתנו מדובר אודות המרגלים, וכמדובר כמה פעמים¹ התמיהה שבזה: משה הי' רועה ישראל, וא"כ הרי הכיר את מצבו של כל אחד מבני ישראל, וכמובא במדרש² עה"פ "ומשה הי' רועה את צאן יתרו"³, שהוא לא הסתפק בהשגחה כללית על מזונם של הצאן, אלא דאג שהזקנה תקבל את המזון המתאים לה והצעירה את מזונה וכו', והתמסר ("זיך אריינגעלייגט") לדעת את טבעו של כל כבש. ואם כך הי' הדבר אצל צאן יתרו וקודם מ"ת, עאכו"כ אצל בני ישראל לאחר מ"ת, שבדאי משה חדר בהם וידע את תכונות הנפש של כל יהודי. ועאכו"כ לאחר ששמה לקח את בני ישראל "על אחריותו" למדבר, ששם היו "נחש שרף ועקרב"⁴ בגשמיות וברוחניות, שזוהי קליפה איומה ונוראה ("א מורא'דיקע"), ובאם לקחם על אחריותו בודאי הכיר את כל אחד. ובפרט שמתחלת הולדו הי' רועה (בתכונותיו)⁵, וא"כ הרי זה גם מצד הטבע וגם מצד העבודה, וא"כ בודאי הכיר את כל בני ישראל.

עאכו"כ שידע את מצבם של הנשיאים, אשר היו קרואי מועד אנשי שם⁶, ועשרות אלפים מבני ישראל היו כפופים למרותם, ובודאי ששמה הכירם – ואם-כן כשבחרם לשליחות זו היו ראויים לכך, וכיצד קרה שנכשלו?

ובפרט כשמדובר על הכניסה לארץ ישראל, שאלמלא זכו הי' כבר ה"תבאמו ותטעמו"⁷, שהכניסה לא"י היתה אז באופן ד"תטעמו", גאולה שאין אחרי גלות (אלא שהמאורעות שלאחרי-זה גרמו שלא כך יהי') – אזי כאשר מדובר אודות ענין כה נעלה, בודאי ששמה ידקדק.

והשאלה מתחזקת: הקב"ה אמר למשה "שלח לך – לדעתך"⁸, שכל השליחות היא על אחריותו של משה, והרי אפי' אדם פשוט כאשר שומע מהקב"ה שזה על האחריות שלו – יזדעזע וידקדק שהכל יהי' כדבעי, וכל-שכן כשמדובר אודות משה, רועה ישראל, בודאי

(* חלקים משיחה זו הוגהו ע"י כ"ק אד"ש מה"מ ונדפסו בלקו"ש ח"ע ע' 82 ואילך.)

מכיון שבלקו"ש שם הובאו רק חלקים קטנים וקצרים מההנחה, על-כן הבאנו בזאת את השיחה המלאה כפי שנדפסה ב"שיחות קודש" תשכ"ו ע' 481 ואילך – הנחה פרטית, בלתי מוגה – ובשולי-הגליון הבאנו מס' הערות או קטעים מלקו"ש שם, ובסופם צויין מהיכן נלקטו המו"ל.

(1) ראה לקו"ש ח"ג ע' 92 ואילך. ח"ג ע' 78 ואילך.
 (2) ראה שמו"ר פ"ב, ב תיאור הבא בנוגע לדוד (ובנוגע

שהוצרך לדקדק.

ויתירה מזו: הרי מדתו של משה היא מדת האמת⁹, ואמיתית ענין האמת הוא שכל פרט ונקודה הם אמת בלי שום ספק וספק ספיקא, ואפי' לא מאה ספקות, ואם-כן בודאי משה דקדק שזה יהי' כדבעי, וכיצד יצא מזה אח"כ חטא?

ובאותיות פשוטות: רש"י אומר על המרגלים ש"באותה שעה כשרים היו"¹⁰ וצדיקים היו¹¹, וכיצד קרה שחטאו?

ב. לכן מוכרחים לומר שטענתם של המרגלים היתה טענה דקדושה, אלא שבערך למשה שהי' נעלה מהם, היא סתתה ("אוועקעקערט") כחוט השערה, ומזה נשתלשל חטא המרגלים בפועל.

וכמבואר בלקו"ת¹², שטענת המרגלים היתה שהם חפצים בתורה ומצוות במחשבה או בדיבור בלבד, אבל לא במעשה, כי כאשר יורדים למעשה, עלול לבוא מזה ההיפך.

וביתר ביאור: כאשר נכנסו המרגלים לארץ ישראל, וראו שהיא "ארץ זבת חלב ודבש"¹³ וישנם בה פירות שמנים כפשוטו, "וזה פרי"¹⁴, הבינו שבשביל זה יהיו זקוקים קודם לל"ט מלאכות – החורש והזורע וכו', עובדין דחול, ויתכן שע"ז ישקיעו עצמם לגמרי בענינים אלו, ובפרט שישנו פס"ד בתורה "אל תאמין בעצמך"¹⁵ – לכן טענו המרגלים שאין ביכלתם לשאת אחריות כה כבדה ("געוואלדיקע אחריות") של הכנסת עשרות אלפי יהודים לארץ ישראל כאשר ישנה סכנה שכזו! ועוד רוצים לא רק שזה לא יפעל שום ירידה, אלא אדרבה, שתהי' עלי'.

ולכן טענו שצריכים ויותר טוב להשאיר במדבר, מקום שלא שייכים שם כלל לעניני העולם, הלחם הוא ה"מן", "לחם מן השמים"¹⁶ שאין בו פסולת¹⁷ הן בגשמיות והן ברוחניות, מים יש מבארה של מרים¹⁸, הבגדים נקיים ע"י ענני הכבוד¹⁹ והענן הרג את הנחשים והעקרבים²⁰, במילא יכלו ללמוד תורה עם משה רבינו במנוחה, ומדוע שילכו לארץ ישראל ויתעסקו בענינים גשמיים כאשר אפשר ללמוד תורה מתוך מנוחה במדבר.

והנה, טענת המרגלים היתה טענה דקדושה ע"פ תורה, שהרי אפי' בפיקוח נפש בגשמיות נוגע ספק וספק ספיקא, עאכו"כ כאשר מדובר בפיקוח נפש בגשמיות וברוחניות גם יחד.

הם אמנם ידעו ששמה ואהרן יכלו ללכת לארץ ישראל ולעמוד בנסיון, אבל בנוגע לכל בני ישראל – מי יודע האם הם יוכלו לעמוד בנסיון, הרי "הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן"²¹, ו"תורה על הרוב תדבר"²², ואצל רוב בני ישראל צריך להיות "הנהג בהם מנהג דרך ארץ"²¹, ויתכן שיכשלו.

(9) תהלים פה, יא. שמו"ר פ"ה, י. וראה סנהדרין קיא, סע"א.
 (10) נסמן בהערה 4. וראה גם פרש"י דברים א, כג ד"ה ומקח.
 (11) במדב"ר פט"ז, ה. וראה גם ח"ג קנח, סע"א.
 (12) פרשתנו לו, ג.
 (13) שמות ג, ח. וראה גם פרשתנו יג, כז.
 (14) פרשתנו שם.
 (15) אבות פ"ב מ"ד.
 (16) בשלח טז, ד.
 (17) ראה פרש"י חקת כא, ה.
 (18) פרש"י שם כ, ב.
 (19) פרש"י עקב ח, ד.
 (20) פרש"י בהעלותך י, לד.
 (21) ברכות לה, ב.
 (22) ראה מו"נ ח"ג פל"ד.